

بررسی میزان بازنمایی نقش زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت

(مطالعه موردی کتب آمادگی دفاعی دوره متوسطه)

پری مسلمی پور لالمی (دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، معاونت آموزشی و پژوهشی دانشگاه فرهنگیان)

نسرین نیکدل (کارشناس ارشد جغرافیای گردشگری، مدرس دانشگاه پیام نور رشت، دبیر ریاضی ناحیه 1 رشت).

چکیده

گسترده‌ترین نقش زن را در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت در هشت سال دفاع مقدس می‌توان مشاهده کرد؛ زنانی که با عزمی راسخ تصویر نوینی از شخصیت زن ارائه دادند. آنان به جهانیان ثابت کردند که با تمام وجود از دستاوردهای انقلاب اسلامی که حاصل خون جوانان، همسران و برادرانشان بود، محافظت می‌کنند. ایستادگی و پایداری زنان مسلمان ایرانی جلوه‌هایی جاودان و ماندگار در تاریخ معاصر ایران باقی گذاشت که تا مدت‌ها الگویی کامل عیار زن ایرانی محسوب می‌گردد. آنچه در مقاله حاضر مورد نظر است، بررسی میزان بازنمایی نقش زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت در کتب آمادگی دفاعی دوره متوسطه با روش تحلیل محتوا است. نتایج حاکی از این است که در کتاب آمادگی دفاعی دوم متوسطه در متن کتاب مؤلفه فرهنگسازي به میزان 44 درصد شده است و مؤلفه ایثار و گذشت در هر سه بخش متن و تصویر و فعالیت پرداخته شده است. در حالیکه در کتاب نهم به ایثار و گذشت زنان هم در متن و هم در بعد تصویر (جمعاً 31 / 42 درصد) بیش از سه مؤلفه دیگر پرداخته شده است. لذا در کتب مورد بررسی درباره نقش زنان شهید، زنان رزمنده، زنان آواره، زنان آزاده و زنان پرستار که مهم‌ترین اسطوره‌های ایثار و شهادت‌تاند در کتب آمادگی دفاعی در قالب متن، تصویر و فعالیت به میزان کمی انعکاس یافته است.

کلیدواژه‌ها: نقش زنان، فرهنگ پایداری و مقاومت، کتاب آمادگی دفاعی دوره متوسطه

مقدمه

در طول تاریخ همواره تعداد زنان جنگجو، بسیار کم‌تر از مردان مبارز بوده است، بی‌شک هنگام بروز جنگ و دفاع يك ملت در برابر حمله دشمن، تنها اعزام مردان به صحنه نبرد ضامن پیروزی نخواهد بود، بلکه حمایت و پشتیبانی از نیروها، تحریک و تشویق مردان به حضور مداوم در جبهه، مراقبت از کودکان، پرستاری از مجروحان و مداوای زخمی‌ها، تحریک مسئولیت‌زدگی در نبود مردان، حفظ سنگرهای پشت جبهه و توسعه هسته‌های مقاومت محلی در موارد اضطراری، تأثیری مستقیم بر روحیه رزمندگان و حتی سرنوشت جنگ خواهد داشت. این رسالت و وظیفه

سنگین همواره در طول تاریخ بر عهده زنان بوده است. تاریخ‌اسام، تاریخ جهان، جنگ‌های بین الملل اول و دوم و تاریخ معاصر ایران، نمونه‌های حضور و مشارکت زنان در امور پشتیبانی و حمایت از مردان برای پیشبرد جنگ را فراوان در خود جای دارد. جمهوری اسلامی ایران با داشتن الگویی مشارکت‌زن در هنگامه دفاع و صحنه‌های نبرد در صدر اسلام، زنان را برای انجام

امور مهم در هشت سال دفاع مقدس سازماندهی و به‌کارگیری می‌نمود. زنان ایران با یادآوری رفتار و سیره حضرت زهرا (س) و حضرت زینب (س) و دیگر زنان قهرمان صدر اسلام، به‌وظیفه الهی و انسانی خویش در طول دفاع مقدس عمل می‌نمودند. (منصوری لاریجانی، 1390)

در ایران نیز زنان نیز همچون مردان در خلق حماسه های جنگ، سهم بزرگی داشته اند. با شروع جنگ، زنان در همان ماه های آغازین دفاع مقدس در خطوط مقدم جنگ در چند قدمی دشمن، در شلمچه، خرمشهر و آبادان دوشادوش مردان بی پروا مبارزه می کردند که گواه این موضوع خاطرات رزمندگان است که در مورد زنانی گفته اند. آن ها علاوه بر کار امدادی و تشویق رزمندگان، گاه سلاح بر کف با دشمن می جنگیدند. پدیده دفاع مقدس همراه با هشت سال مقاومت سرافرازانه ی مردم این مرزوبوم بر تمامی جنبه های زندگی آنان، خصوصاً بر ادبیات و فرهنگ تأثیر نهاد. تأثیر جنگ را در تمامی انواع ادبی، به ویژه کتا بهای درسی می توان مشاهده نمود.

رهبر معظم انقلاب می فرماید: «ما در جنگ و انقلاب مشاهده کردیم که نقش خانم ها اگر از مردها بیشتر نبود، کمتر هم نبود. اگر زنان حماسه جنگ را نمی سرودند و جنگ را در میان خانه ها یک ارزش تلقی نمی کردند، مردها اراده و انگیزه رفتن به میدان جنگ را پیدا نمی کردند.

ده ها عامل دست به دست هم می دهد تا خیل عظیم بسیجی را به سمت جبهه روانه کند. یکی از مهم ترین این عامل ها، روحیه همسران و زنان است...» (حدیث ولایت، ج 3: 54)

یکی از مسائل مهم اجتماعی در تعیین نقش و منزلت اجتماعی افراد جامعه انسانی، جنسیت آن هاست. زنان و مردان با بر عهده گرفتن نقش های اجتماعی متناسب با جنسیتشان، می توانند جامعه را در رسیدن به اهدافش کمک کنند؛ اما در شرایط کنونی جامعه، دستیابی به چنین شرایطی با موانع و تنگناهایی مواجه است. با توجه به نقشی که زنان جامعه ایران در دو نهاد خانواده و مدرسه ایفا می کنند و مسئولیت هایی تحت عنوان مادر و معلم بر عهده می گیرند، می توان پی برد که توجه به منزلت زن تا چه حد در جامعه، کاهش و یا فزونی مسائل اجتماعی پراهمیت می باشد، ولی به نظر می رسد که اهمیت این قشر از افراد جامعه کمتر موردتوجه بوده است. (سیف الهی، 1387: 51)

زن بر اساس مقام خلافت الهی و امانت داری اش در طول تاریخ همواره در زمینه های مختلف نقش آفرین بوده است، اما حضور زنان در نقش های سیاسی و اجتماعی به شکل گسترده مربوط به چند دهه اخیر است. زن ایرانی در مسیر تکمیلی و تکوینی انقلاب اسلامی توانست جایگاه اخص و ممتاز خود را بیابد و با پیروی از تعالیم اسلام ناب محمدی و الگوبذیری از اسوه های متعالی و راستین الهی با سلاح حجاب و عفت در مقابل تهاجم سیاسی، فکری و فرهنگی غرب از آرمان های والایش دفاع کند.

یکی از دست آوردهای مهم انقلاب اسلامی تبدیل فرهنگ سیاسی محدود در جامعه زنان، به فرهنگ مشارکتی است. در این فرهنگ، زن به عنوان عضوی فعال در جامعه محسوب می شود و نسبت به نظام انقلاب، مکتب و مردم احساس مسئولیت می کند. او در زمینه های سیاسی و اجتماعی باید سعی کند موقعیت خویش را در جامعه بشناسد و در سایه پذیرش حاکمیت خداوند، به حکومت صالح تن دردهد. در این راستا، باید با جریان های مخالف و ذلت و فساد مبارزه کند و با وظیفه تربیتی خود مفاهیم ایثار و شهادت، مبارزه با ظلم، صبر و مقاومت را در روحیه فرزندان پروراند، زیرا

تربیت دینی از سیاست جدا نیست. بدین ترتیب، زن با پرورش انسان های مسئول در حیات اجتماعی مشارکتی فعال دارد. نقش سیاسی و اجتماعی زنان در هشت سال دفاع مقدس ابعاد گسترده ای دارد. آنان با مشارکت آگاهانه و مؤثر در جنگ و دفاع از نظام مقدس جمهوری اسلامی از طریق حضور مستقیم و غیرمستقیم، وظیفه خود را در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت ادا کردند.

در الگوی نظام آموزش و پرورش ایران، اغلب فعالیت های آموزشی و پرورشی، در چهارچوب کتاب درسی صورت می گیرد. کتاب درسی از کارآمدترین ابزارهایی است که می تواند نقش مهمی در انتقال و توسعه فرهنگ پایداری هشت سال دفاع مقدس داشته باشد. همچنین کتاب درسی می تواند

عامل انتقال و توسعه میراث دفاع مقدس و زمینه ساز تحقق رفتارهای عملی متناسب با ارزش های آن در کسانی باشد که انتظار می رود در آینده ادامه دهنده این ارزش ها باشند (سحابی نژاد و هرندی، 1386: 40)

همچنین کتاب درسی از مهم ترین و در دسترس ترین رسانه های آموزشی است که نقش ارزشمندی در تعلیم و تربیت ایفا می کند. از جمله مزایای کتاب های درسی، اقتصادی بودن و سهولت استفاده از آن هاست. در نظام آموزشی، تهیه و تدوین کتاب های درسی مناسب، در دستیابی به نتایج آموزشی موفقیت آمیز، سهم بارزی دارد و به رغم تنوع و تکرر وسایل جدید آموزشی و اطلا

عمرسانی، از مهم ترین ابزار آموزشی در همه سطوح به شمار می رود و در تحقق اهداف آموزشی و اطلاع رسانی نقش اساسی دارد (علی نژاد محمدآبادی، 1390 : 415 به نقل از رضی، 1388)

این مقاله به بررسی نقش زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت در کتب آمادگی دفاعی دوم متوسطه و نهم پرداخته است. هدف از این بحث، بیان نقش زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت در کتب آمادگی دفاعی دوم متوسطه و نهم می باشد.

ادبیات تحقیق

پایداری و مقاومت

در زبان عربی واژه مقاومت از ریشه قاوم و قاوم النسی به معنای دفعه عنه است. معمولاً کلمه مقاومت در مقابل کلمه طغیان می آید. حال آنکه در مقابل واژه هجوم از کلمه دفاع استفاده می گردد. زمانی مقاومتی صورت می گیرد که کس و یا کسانی بخواهند علیه دیگر و یا دیگری طغیان کنند. طبیعی است که طرف مقابل سعی می کند تا در مقابل این طغیان، مقاومت و آن را از خود دفع کند. چنین مقاومتی، مشروع و شریف است چراکه هدف آن، برطرف ساختن ظلم و ستم و دفاع از بی گناهان است. (مجیدی، 1391 : 491)

انسان می تواند مقاومت را انتخاب کند یا از آن بگریزد و مشخص نمودن معنای وجودش را به دیگران واگذارند. مقاومت باوجود مرتبط است. مقاومت فقط جنگ با طرف دیگر نیست. بلکه روشی برای وجود و بودن و اقدامی علیه افکار و فرهنگ کهنه است. (مجیدی، 1391 : 420) برای استمرار مقاومت و نیروی آن، عناصری از آن همیشه در جوشش است که این عناصر، چیزی به نام فلسفه مقاومت را تشکیل می دهد؛ و عبارت اند از: دین اسلام که مقاومت در مقابل دشمن را وظیفه تمام مردم دانسته و در قران و سنت نیز بر آن تأکید شده است، وظیفه دینی و اخلاقی، شهدا، تبعیت از رهبران دینی، زن و تشویق او به مبارزه، ایمان تام به مرگ در راه خدا مقاومت، واکنش در مقابل اشغال و دشمن است و از آنجاکه متجاوز همیشه وجود دارد، پس مقاومت نیز همیشه باید باشد. (مجیدی، 1391 : 425) مفهوم

مقاومت، پایداری و دفاع، مفهومی عام در فرهنگ ملت هاست. این مفهوم کاملاً ارزش تلقی می شود زیرا يك واکنش غیرارادی در برابر تهاجم است. (کاکایی، 1380 : 55)

جان فوران در کتاب «مقاومت شکننده» در کاربرد مقاومت مفهوم تنش را محور کار خود قرار می دهد و بیان می کند که تنشها به صورت یک رشته اعتراض ها، شورش ها، انقلاب ها، جنبش های جدایی خواهانه و کودتاها رخ نموده و سرچشمه آنها در مقاومتی است که بخش های گوناگون جامعه در برابر واقعیت های سلطه خارجی و خودکامگی دولتی نشان داده اند. (فوران، 1385 به نقل از شفیعی، 1393 : 142) مقاومت از نظر فوران (1385) شکلی سازمان یافته، آگاهانه و عینی دارد و مترادف جنبش است. (شفیعی، 1393 : 142) به بیان هولندر و اینوهر (2004) در واقع همه چیز، از انقلاب گرفته تا مدل مو، به عنوان مقاومت تعریف شده اند. (شفیعی، 1393 : 143) گرک (1993) و پرافیت (1996) مقاومت را تلاش فعالانه برای مخالفت، جنگیدن و عدم پذیرش یا پذیرش رفتار متعديانه و کنترل می داند. تعریف کار (1998) اقدام باوجود مخالفت است و مودیگیلانی و روشات (1995) هم مقاومت را به سادگی مخالفت می دانند همچنین در مقالات پژوهشی فاضلی (1386) تحت عنوان «مقاومت فرهنگی در برابر نوآوری ها و فناوری های تازه در ایران» و سراج زاده و بابایی (1388) تحت عنوان «نقص هنجارهای فرهنگ رسمی و سنتی و دلالت های مقاومتی آن» تعریف مقاومت بدیهی انگاشته شده است. (شفیعی، 1393 : 144)

پیشینه تحقیق

شفیعی (1393) در پژوهش خود تحت عنوان «سیری در رویکردهای نظری متأخر به مقاومت» از طریق روش اسنادی با رجوع به منابع کتابخانه ای و مطالعه و تحلیل نظری به مطالعه ویژگی ها و مؤلفه های مقاومت، اشکال و وجوه کاربردی آن برحسب منابع اولیه در دسترس پرداخته است. عاوه بر بررسی رابطه مقاومت با قدرت در پرتو اندیشه فوکو و پنداشت پست مدرنیستی

او از قدرت به معرفی آثار مطرح و محل ارجاع نظریه پردازان متأخری چون بوردیو، گیدنز، فیسک، دوسرتو، اسکات، کلی، بیات، کامروا و برخی از صاحب نظران داخلی پرداخته و مؤلفه های مشترک مقاومت در این آثار را استخراج نموده است. یافته های او نشان می دهد هرچند اختلاف آرا در این زمینه مشهود است، اما به نظر می رسد دست کم ویژگی های بارز (وقوع عینی کنش مقاومت آمیز، تضاد با وضع موجود، ماهیت متعامل مقاومت، وقوع در بستر زندگی روزمره، تازم قدرت و مقاومت، وجود خلاقیت، اهمیت زمان در بروز مقاومت و دلپذیر بودن کنش مقاومت آمیز) را می توان به عنوان ویژگی مقاومت در رویکردهای نظری متأخر دانست.

بالین همه، مقاومت مفهومی پیچیده است که به طور اجتماعی از سوی مقاومت کنندگان، مخاطبان مقاومت و شاهدان ساخته می شود و به نحوی با قدرت فراگیر، همه جایی ارتباط دارد. علی نژاد محمدآبادی (1390) در مقاله خود تحت عنوان «مؤلفه های پایداری با تکیه بر مبارزه با نفس در کتابهای درسی» نتیجه می گیرد که تقریباً بین 15 درصد تا 20 درصد محتوای این کتاب ها به ادبیات پایداری اختصاص داده شده است و در بین دروس موردبررسی، درس نیایش (امام سجاد) بهترین نمونه عملی است که ضمن بیان هدف، راهکارهای عملی را برای تحقق آن بیان کرده است. سیف اللّهی و همکار (1386) در پژوهش خود تحت عنوان «نقش و منزلت زنان در کتاب های درس فارسی مدارس آموزش و پرورش ایران» نتیجه می گیرد از مجموع 3029 اسم استفاده شده 16 درصد اسامی مربوط به زنان و بقیه به مردان اختصاص یافته، از تعداد 782 اسم مشاهیر، 37 اسم مربوط به زنان و بقیه مربوط به مردان، از مجموع 1170 تصویر مربوط به انسان ها، 24/3 درصد تصاویر مربوط به زنان و بقیه به مردان تعلق دارد.

از مجموع 122 تصویر مشاهیر، تنها یک تصویر زن و 121 تصویر مخصوص مشاهیر مرد است. از مجموع 1859 واژه جنسیتی بکار رفته در کتابها، 6/24 درصد واژه ها مربوط به زنان و بقیه مربوط به مردان است. درصد بیشتر واژه های جنسیتی زنان، واژه های نسبی مانند: مادر و زن می باشد. در تدوین کتاب های درس ادبیات فارسی مدارس از 88 مؤلف استفاده شده که 22 مؤلف زن و 66 مؤلف مرد هستند. قابل توجه است که بیشتر مؤلفین زن، مربوط به کتاب های دوره ابتدایی است. شغل درصد بیشتری از زنان شاغل در کتاب های موردبررسی «معلم» می باشد. از بررسی مجموع نمودارها و جداول مشخص شده که از نظر کمی و کیفی در هر زمینه به زنان، کم توجه و متون و تصاویر بر پایه پیش داوری ها و قالب های ذهنی مبتنی بر تبعیض جنسیتی تدوین شده اند.

شریف پور و همکار (1392) در مقاله خود تحت عنوان «بررسی جلوه های مقاومت زنان در دو مجموعه داستان کوتاه یوسف (1) و (2) جلوه های مقاومت زنان در داستان های این دو مجموعه را، با ذکر نمونه هایی از متن دو کتاب بیان می کند.

فلاح (1392) در مقاله تجربه دوگانه زنان از جنگ، بیان می کند این مقاله از نوع کیفی و به شیوه ای تحلیلی بر اساس یافته های مندرج در پنج کتاب خاطرات مقدس شامل دا، پوتین های مریم، خانه ام همین جاست، پاییز 59 و در کوچه های خرمشهر نوشته شده است. در مقاله او با دیدگاهی زن محور و رویکردی ساختارگرا، تجربه زنان از جنگ با تأکید بر حماسه خرمشهر ارائه شده است.

غیبی و همکار (1394) در بررسی تطبیقی مفاهیم مقاومت و پایداری در اشعار فدوی طوقان و طاهره صفار زاده بیان می دارد که ادبیات مقاومت، زمینه ساز ظهور شباهت هایی در گرایش های سیاسی، معانی و مضامین موجود در اشعار این دو شاعر شده است. در نتیجه بر آن شده تا با رویکردی تطبیقی برخی بن مایه های مشترک پایداری در اشعار ایشان را نظیر استعمارستیزی، دعوت به بیداری، وطن دوستی، تکریم مقام شهادت و شهدا، عدالت و آزادی و... را موردبررسی و تحلیل قرار دهد.

با توجه به بررسی های انجام شده به نظر می رسد در تحقیقات پیشین کتب درسی از حیث بازنمایی نقش زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت تحقیقی صورت نپذیرفته است.

روش تحقیق

در پژوهش حاضر، با توجه به تحلیل محتوای کتابهای درسی و دقت نظر در تصاویر و متنهای آنها، به تجزیه و تحلیل آنها پرداخته شده است. به جهت مطالعه اکتشافی، کلیه کتابهای ادبیات و مطالعات اجتماعی (بخش مدنی) متوسطه دوم، آمادگی دفاعی متوسطه اول و دوم موردبررسی قرار گرفته و دو کتاب آمادگی دفاعی نهم و دوم دبیرستان انتخاب شدند. برای بررسی محتوای کتابهای درسی آمادگی دفاعی دوم متوسطه و نهم، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است؛ و با توجه به این که از

طریق تحلیل محتوا می توان روزنامه ها، مجلات، کتاب ها و حتی نوارها را از دیدی مقایسه ای تحلیل کرد. (ساروخانی، ۱۳۷ : 5 : 282) تحلیل محتوا، روشی پژوهشی به منظور استخراج مواردی خاص از بین محتوای تولیدشده افراد، یا روش مطالعه و تجزی هوتحلیل ارتباط ها به شیوه نظام دار، عینی و کمی برای اندازه گیری متغیرهاست. روش تحلیل محتوا برای بررسی محتوای آشکار پیام های موجود در یک متن، مورد استفاده قرار می گیرد. مهم ترین کاربرد آن، توصیف ویژگی های یک پیام است. (دلاور، 1382 : 278) تحلیل محتوا

برای استنباط جنبه های فرهنگی پیام و تغییرات فرهنگی نیز بکار می رود (سرمد و همکاران، 1379 : 132) همچنین دلاور (1382) اظهار می دارد: تحلیل محتوا به هر روش استنباطی اطلاق می شود که به صورت منظم و عینی، به منظور تعیین ویژگی های پیامها به کار برده می شود. (دلاور، 1382 : 275)

سالمی (1385) معتقد است ویژگی هایی که لزوم تحلیل محتوی را حتمی می سازد بدین قرار است:

الف- کشور مادارای نظام آموزشی متمرکز است و کتاب درسی در تمام نقاط کشور یکسان است.

ب- کتاب درسی تنها وسیله آموزشی است که در اختیار معلم قرار می گیرد.

پ- در بسیاری از کلاس ها صرفاً تدریس بر اساس محتوای کتاب انجام می شود.

بنابراین به نظر می رسد کتاب درسی و محتوای آن باید مورد مذاقه و موشکافی قرار گیرد. (سالمی، 1385 : 62)

لذا با استفاده از این روش به توصیف سؤال ویژه پژوهش پرداخته شده

است. جامعه آماری پژوهش دو کتاب آمادگی دفاعی دوم دبیرستان (نظام

قدیم) ونهم می باشند. در این تحقیق نمونه برابر جامعه است. و کلیه متن

کتابها شامل سه بخش جملات، تصاویر و فعالیتهای بررسی گردید.

همان طور که در پیش آمد کتاب های ادبیات فارسی دوره متوسطه دوم کلیه

رشته های نظری و علوم انسانی و کتاب های تاریخ ادبیات (1) و (2) متوسطه

رشته انسانی و نیز مطالعات اجتماعی (بخش مدنی) دوره دوم متوسطه

مورد بررسی قرار گرفت اما موارد قابل ذکری در باب موضوع مشاهده نشد،

لذا از آنجایی که کتاب های آمادگی دفاعی به علت ویژگی های مانند؛

۱- مباحث مروری بر هشت سال دفاع مقدس، شناخت زنان قهرمان و مردان مبارز، امنیت، تهدید، تهاجم، انواع دفاع، پدافند غیرعامل و جنگ نرم محورهای اصلی کتابها را تشکیل می دهد.

2- در بین کتابهای درسی، کتابهای آمادگی دفاعی به علت آموزش همگانی و الزامی برای تمامی دانش آموزان دوره دوم متوسطه و دوره اول متوسطه (پایه نهم) تعداد زیادی از یادگیرندگان را دربر می گیرد. بیشتر می توانست با اهداف خرد و کلان تحقیق مرتبط باشد.

در این تحقیق نمونه برابر جامعه آماری بوده و واحد تحلیل آن جمله در نظر گرفته شد. لذا کلیه متن کتاب ها شامل سه بخش جملات، تصاویر و فعالیت ها مورد بررسی قرار گرفت.

سوالات پژوهش

سؤال اصلی پژوهش: چه درصدی از محتوای کتابهای آمادگی دفاعی دوم متوسطه و پایه نهم به بررسی نقش زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت اختصاص داده شده است؟

1- میزان به کارگیری مؤلفه های (فرهنگ سازی، ایستادگی، ایثار و گذشت، مصادیق کاربردی مفاهیم) در کتب آمادگی دفاعی چگونه است؟

2- آیا بین میزان به کارگیری مفاهیم فرهنگ سازی، ایستادگی، ایثار و گذشت، مصادیق کاربردی تفاوت وجود دارد؟

3- آیا بین میزان به کارگیری نقش زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت در دو کتاب نهم و دوم متوسطه تفاوت وجود دارد؟

یافته های تحقیق

در پاسخ به سؤال اول تحقیق: میزان به کارگیری به مؤلفه های (فرهنگ سازی، ایستادگی، ایثار و گذشت، مصادیق کاربردی) در کتب آمادگی دفاعی چگونه است؟

کتاب آمادگی دفاعی دوم متوسطه با 110 صفحه و شامل ده درس است از این ده درس، عنوان درس سوم حماسه هشت سال دفاع مقدس و درس چهارم آشنایی با یادمانهای دفاع مقدس و درس هفتم اسوه های صبر و مقاومت مرتبط با موضع تحقیق هستند. کتاب آمادگی دفاعی نهم با 112 صفحه، شامل دوازده درس است. از این دوازده درس، عنوان درس پنجم دوران دفاع مقدس و درس ششم مردان مبارز و زنان قهرمان مرتبط با موضوع تحقیق است.

پایه نهم		دوم دبیرستان				
فعالیت	تصویر	جمله	فعالیت	تصویر	جمله	
شماره صفحه	شماره صفحه	شماره صفحه	شماره صفحه	شماره صفحه	شماره صفحه	
	32-27 74	52-51-45 55-54-53			59-58 61-60 63	فرهنگ سازی
	52	53-52-43			35-17 62-61	ایستادگی
	56-54 58-57	53-51-44 55-54	63	17- 65	61-60 62	ایثار و گذشت
52					59	تاریخی
53		55-54-53			62	معاصر

جدول شماره 1: واحد مشاهده در کتاب آمادگی دفاعی دوم دبیرستان و پایه نهم

از کل کتاب آمادگی دفاعی دوم متوسطه با 110 صفحه و 10 درس، به واژه فرهنگ سازی تنها 5 صفحه، در حالی که از کل کتاب آمادگی دفاعی نهم با 112 صفحه و 12 درس 9 صفحه به واژه فرهنگ سازی پرداخت شده است. در کتاب دوم متوسطه واژه ایستادگی 4 صفحه، اما در کتاب نهم 3 صفحه، بازنمایی واژه ایثار و گذشت در کتاب دوم متوسطه 6 صفحه و در کتاب

نهم 8 صفحه بوده است. در مورد بازنمایی مفاهیم در قالب مصادیق کاربردی تاریخی و معاصر در کتاب دوم 2 صفحه و در کتاب نهم 4 صفحه بوده است.

در مجموع تعداد صفحاتی که در کتاب نهم به بازنمایی مفاهیم موردبررسی پرداخته است (با 27 صفحه) بیشتر از کتاب دوم دبیرستان (با 17 صفحه) می باشد.

در پاسخ به سؤال دوم پژوهش: آیا بین میزان به کارگیری مفاهیم فرهنگ سازی، ایستادگی، ایثار و گذشت، مصادیق کاربردی تفاوت وجود دارد؟

جمع کل		فعالیت		تصویر		جمله		
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
38/09	8	0	0	0	0	44	8	فرهنگ‌سازی
23/8	5	0	0	0	0	27	5	ایستادگی
28/57	6	100	1	100	2	16	3	ایثار و گذشت
4/76	1	0	0	0	0	5/5	1	تاریخی
4/76	1	0	0	0	0	5/5	1	مصادیق کاربردی معاصر
100	21	100	1	100	2	100	18	جمع کل

جدول شماره ۲: فراوانی مشاهده‌شده در کتاب آمادگی دفاعی دوم دبیرستان

در بررسی به عمل آمده از کل متن کتاب آمادگی دفاعی دوم دبیرستان، در مجموع 18 جمله اختصاصاً صیاقته به موضوع پژوهش، 8 جمله (44 درصد) به واژه فرهنگ‌سازی و 5 جمله (27 درصد) به واژه ایستادگی و 3 جمله (16 درصد) به ایثار و گذشت و 2 جمله به مصادیق کاربردی (تاریخی و معاصر هرکدام 1 جمله، یعنی هرکدام 5 / 5 درصد) را به خود اختصاص داد هاند. در این کتاب 2 تصویر درباره موضوع موردبررسی از مجموع 2 تصویر مشاهده شده در کتاب هر 2 تصویر (100 درصد) به ایثار و گذشت اختصاص یافته است. از کل کتاب تنها یک فعالیت مشاهده شد که مربوط به ایثار و گذشت می باشد.

در کل از مجموع 21 مورد مشاهده شده در واحد جمله، تصویر و فعالیت تنها 8 مورد به واژه فرهنگ سازی (38 / 09 درصد)، 5 مورد به ایستادگی (8/23 درصد)، 6 مورد به ایثار و گذشت (28 / 57 درصد) و جمعاً 2 مورد به مصادیق کاربردی (9 / 52 درصد) اختصاص یافته است.

جمع کل		فعالیت		تصویر		جمله		
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
15/21	11	0	0	65/17	3	25/8	8	فرهنگ‌سازی
8/23	12	0	0	5/88	1	48/35	11	ایستادگی
31/42	22	0	0	82/58	10	71/38	12	ایثار و گذشت
5/77	3	75	3	0	0	0	0	تاریخی
7/7	4	25	1	65/17	3	0	0	مصادیق کاربرد ی معاصر
100	52	100	4	100	17	100	31	جمع کل

جدول شماره ۳: واحد مشاهده‌شده در کتاب آمادگی دفاعی نهم

در بررسی به عم لآمده از کل متن کتاب آمادگی دفاعی نهم از مجموع 31 جمله اختصاصاً صیافته به موضوع پژوهش، 8 جمله (25 / 8 درصد) به واژه فرهنگ سازی و 11 جمله (35 / 48 درصد) به واژه ایستادگی و 12 جمله (38 / 71 درصد) به ایثار و گذشت اختصاص پیدا کرده است؛ اما به مصادیق کاربردی (تاریخی و معاصر) هیچ جمله ای اختصاص داده نشده است.

از مجموع 17 تصویر مشاهده شده در کتاب 3 تصویر به فرهنگ سازی (17 / 65 درصد) و 1 تصویر به ایستادگی (5 / 88 درصد) و 10 تصویر به ایثار و گذشت (82/58 درصد) و 3 تصویر (17 / 65 درصد) به مصادیق کاربردی (معاصر) اختصاص یافته است.

در کل کتاب 4 فعالیت مشاهده شد که مربوط به مصادیق کاربردی (3 تصویر مربوط به تاریخی و 1 تصویر مربوط به معاصر) می باشد. در بررسی کل کتاب از مجموع 52 مورد مشاهده شده در بعد جمله، تصویر و فعالیت تنها 8 مورد به واژه فرهنگ سازی (21 / 15 درصد) و 12 مورد به ایستادگی (23 / 08 درصد) و 22 مورد به ایثار و گذشت (42 / 31 درصد) و جمعا 7 مورد به مصادیق کاربردی (معاصر و تاریخی) (13 / 47 درصد) اختصاص یافته است.

در پاسخ به سؤال سوم تحقیق: آیا بین میزان به کارگیری نقش زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت در دو کتاب نهم و دوم متوسطه تفاوت وجود دارد؟

جمع		کتاب دوم متوسطه		کتاب نهم		
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
26/02	19	42/10	8	57/89	11	فرهنگ‌سازی
23/28	17	29/42	5	70/58	12	ایستادگی
38/35	28	21/43	6	78/57	22	ایثار و گذشت
5/47	4	25	1	75	3	تاریخی
6/84	5	20	1	80	4	مصادیق کاربردی
100	73	---	---	---	---	جمع کل

جدول شماره ۴: مقایسه دو کتاب نهم و دوم متوسطه

از مجموع 73 مورد مشاهده شده در دو کتاب مورد بررسی در حوزه بازنمایی نقش زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت، مجموعاً 19 مورد معادل 02/26 درصد به بازنمایی مفهوم فرهنگ سازی پرداخته شده که 11 مورد معادل 57 / 89 درصد در کتاب نهم و 8 مورد معادل 42 / 10 درصد در کتاب دوم متوسطه بوده است؛ و مجموعاً 17 مورد معادل 23 / 28 درصد به بازنمایی مفهوم ایستادگی پرداخته شده که 12 مورد معادل 70 / 58 درصد در کتاب نهم، 8 مورد معادل 29 / 43 درصد در کتاب دوم متوسطه بوده است؛ و مجموعاً 28 مورد معادل 38 / 35 درصد به بازنمایی مفهوم ایثار و گذشت پرداخته شده که 22 مورد معادل 78 / 57 درصد در کتاب نهم، 6 مورد معادل 21 / 43 درصد در کتاب دوم متوسطه بوده است؛ و مجموعاً 4 مورد معادل 5 / 47 درصد به بازنمایی نقش زنان از طریق مصادیق تاریخی پرداخته شده که 3 مورد معادل 75 درصد در کتاب نهم، 1 مورد معادل 25 درصد در کتاب دوم متوسطه بوده است. همچنین مجموعاً 5 مورد معادل 84/6 درصد به بازنمایی نقش زنان از طریق مصادیق معاصر پرداخته شده که 4 مورد معادل 80 درصد در کتاب نهم، 1 مورد معادل 20 درصد در کتاب دوم متوسطه بوده است. و در مجموع در کتاب نهم بیش از کتاب دوم متوسطه به بازنمایی نقش زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت پرداخته شده است.

آموزش و پرورش می تواند عامل دگرگونی مثبت جامعه باشد و کتابهای درسی مدارس تا حد زیادی می تواند در آماده ساختن آنان برای نقش آینده شان در مقام مرد یا زن سهم داشته باشد. این کتاب ها می تواند دنیای آدم بزرگ ها را بسازد، بنابراین ضرورت دارد که دنیای توصیف شده در کتاب ها با ارزش هایی که نه فقط ارزش های جامعه را مشخص می کند بلکه روابط میان دختران و پسران و میان مردان و زنان در جهت درست و واقعی هدایت نماید. (سیف، 1387 : 72)

نقش سازنده زن بعد از انقلاب اسلامی در پیروزی انقلاب بسیار مؤثر بود.

موارد بی شماری از نق شآفرینی مثبت در کارنامه زنان در انقلاب مشاهده می شود. زنان با حضور در فعالیت ها و تشکل های گوناگون در مقاطع حساس پس از پیروزی انقلاب اسلامی، با هوشیاری و یکپارچگی به خنثی کردن توطئه ها پرداختند. حضور و مشارکت زنان ایرانی در مسائل اجتماعی و سیاسی بعد از انقلاب از رشد کمی و کیفی برخوردار بود

در بررسی که بر روی کتاب های درسی آمادگی دفاعی پایه نهم دوره اول متوسطه مدارس ایران چاپ سال تحصیلی 1394 و دوم دبیرستان چاپ 1392 در رابطه با نقش زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت صورت گرفت، نتایج حاکی از این است از کل کتاب آمادگی دفاعی دوم متوسطه با 110 صفحه و 10 درس به واژه فرهنگ سازی تنها 5 صفحه، واژه ایستادگی 4 صفحه و واژه ایثار و گذشت 6 صفحه و به مصادیق کاربردی تاریخی و معاصر هر کدام 1 صفحه و در مجموع 17 صفحه اختصاص داده شده است. در واقع سهم زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت حدود 15 درصد صفحات کتاب آمادگی دفاعی سال دوم متوسطه است.

همچنین از کل کتاب آمادگی دفاعی نهم با 112 صفحه و 12 درس تنها 9 صفحه به واژه فرهنگ سازی، 3 صفحه به واژه ایستادگی، 8 صفحه به واژه ایثار و گذشت و به مصادیق کاربردی تاریخی و معاصر جمعاً 4 صفحه و در مجموع 17 صفحه اختصاص داده شده است. در واقع سهم زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت حدود 21 درصد صفحات کتاب آمادگی دفاعی سال نهم است. نتایج تحقیق حاضر با نتیجه تحقیق شفيعی و ديگران (1392) مطابقت دارد.

در بررسی کل کتاب آمادگی دفاعی دوم دبیرستان از مجموع 21 مورد مشاهده شده در واحد جمله، تصویر و فعالیت تنها 8 مورد به واژه فرهنگ سازی (09 / 38 درصد) و 5 مورد به ایستادگی (8 / 23 درصد) و 6 مورد به ایثار و گذشت (57 / 28 درصد) و جمعاً 2 مورد به مصادیق کاربردی (9 / 52 درصد) اختصاص یافته است. بیشترین توجه به مفهوم فرهنگ سازی و کمترین توجه به بیان مصادیق کاربردی شده است.

در بررسی کل کتاب آمادگی دفاعی پایه نهم از مجموع 52 مورد مشاهده شده در واحد جمله، تصویر و فعالیت تنها 8 مورد به واژه فرهنگ سازی (15 / 21 درصد) و 12 مورد به ایستادگی (8 / 23 درصد) و 22 مورد به ایثار و گذشت (42 / 31 درصد) و جمعاً 7 مورد به مصادیق کاربردی (معاصروتاریخی) (47 / 13 درصد) اختصاص یافته است. بیشترین توجه به مفهوم ایثار و گذشت و کمترین وجه بیان مصادیق کاربردی شده است. اگرچه میزان به کارگیری مفاهیم در هر دو کتاب محدود است اما مؤلفین کتاب به نقش الگوپذیری دانش آموزان از مصادیق تاریخی و معاصر کمترین توجه را داشته اند.

اگرچه در کتاب آمادگی دفاعی دوم و نهم به میزان کمی به بازنمایی نقش زنان در ترویج فرهنگ پایداری و مقاومت پرداخته شده است اما این میزان در کتاب نهم بیشتر می باشد.

لذا پیشنهاد می گردد، با توجه به اینکه زنان در نقش های کلیدی مهمی چون مادری و معلمی ظاهر می گردند و می توانند پیام آوران و فرهنگ سازان مناسبی برای نسل نوجوان باشند. این مضامین و مفاهیم در کلیه کتاب های دوره های تحصیلی در غالب متن، فعالیت، حل مسئله و ... درج گردد.

منابع:

1. دلاور، علی (1382) «مبانی نظری و علمی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی» تهران، انتشارات رشد چاپ دوم.
2. ساروخانی، باآقتر (1375) «روش های تحقیق در علوم اجتماعی» جلد اول تهران، چاپ سوم
3. سالمی، محمد (1385) «مجموعه مقالات برگزیده همایش زبان آموزی در دوره های ابتدایی» نشر تمرین، مشهد
4. سرمد، زهره، بازرگان، عباس و حجازی، الهه (1379) «روش های تحقیق در علوم رفتاری» چاپ چهارم تهران، آگاه
5. سبحانی نژاد، مهدی و جعفری هرنندی، رضا (1386) «بررسی و تحلیل میزان توجه به مفاهیم دفاع مقدس در کتاب های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی» مجله دانشور، سال 14، شماره 27، صص 39-54
6. سیف اللهی، سیف ا... و ابراهیمی، مریم (1386) «نقش و منزلت زنان در کتاب های درس فارسی مدارس آموز شوپروش ایران»، پژوهشنامه علوم اجتماعی، سال دوم، شماره اول.
7. شریف پور؛ عنایت الله و لشکری، فاطمه، (1392) «بررسی جلوه های مقاومت زنان در دو مجموعه داستان کوتاه یوسف (1) و (2)»، نشریه ادبیات پایداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال پنجم، شماره نهم
8. شفيعی، سمیه سادات، (1393) «سیری در رویکردهای نظری متاخر به مقاومت»، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره 64
9. علی نژاد محمدآبادی، مهرانگیز، (1393) «مؤلفه های پایداری با تکیه بر مبارزه با نفس در کتا بهای درسی»، نشریه ادبیات پایداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال دوم، شماره چهارم.

10. غیبی، عبدالاحد و احمدی، فرزانه، (1394)، «بررسی تطبیقی مفاهیم مقاومت و پایداری در اشعار فدوی طوقان و طاهره صفار زاده»، نشریه ادبیات پایداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال هفتم، شماره سیزدهم

11.

فلاح، نسرین، (1392)، «تجربه دوگانه زنان از جنگ»، نشریه ادبیات پایداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال پنجم، شماره نهم.

12. کاکایی، عبدالجبار، (1380) «بررسی تطبیقی موضوعات پایداری در شعر ایران و جهان»، انتشارات پالیزان.

13. مجیدی، حسن، (1391) «ادبیات مقاومت و فلسفه پیدایش مقاومت در کشورهای اسلامی تحت اشغال، فلسطین و عراق به عنوان نمونه»، نشریه ادبیات پایداری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال سوم، شماره ششم.

14. منصوری لاریجانی، اسماعیل، (1390)، «تأملی بر نقش زنان در عرصه دفاع مقدس»، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس.

کتاب های درسی موردبررسی

15. آمادگی دفاعی پایه نهم دوره اول متوسطه، (1394)، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتا بهای درسی ابتدایی و متوسطه نظری، 144 .

16. آمادگی دفاعی سال دوم دبیرستان، (1392)، کلیه رشته ها، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتا بهای درسی ابتدایی و متوسطه نظری.

17. ادبیات فارسی (1)، سال اول دبیرستان، (1392)، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتاب های درسی ابتدایی و متوسطه نظری، 201 /1 .

18. ادبیات فارسی (2)، سال دوم آموزش متوسطه، (1394)، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتا بهای درسی ابتدایی و متوسطه نظری، 220 .

19. ادبیات فارسی (3)، سال سوم آموزش متوسطه، (1392)، شاخه نظری به استثنای رشته ادبیات و علوم انسانی، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتا بهای درسی ابتدایی و متوسطه نظری، 249 /1 .

20 - زبان و ادبیات فارسی (عمومی) دوره پیش دانشگاهی، (1394)، درس مشترک کلیه رشته ها، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتابهای درسی ابتدایی و متوسطه نظری آموزش متوسطه، 283 /1 .

21. ادبیات فارسی (3)، سال سوم آموزش متوسطه، (1391)، رشته های ادبیات و علوم انسانی- علوم و معارف اسلامی، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتاب های درسی ابتدایی و متوسطه نظری، 249 /2 .

22. تاریخ ادبیات ایران و جهان (1)، سال دوم آموزش متوسطه، (1394)، رشته ادبیات و علوم انسانی، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتاب های درسی ابتدایی و متوسطه نظری، 246 /1 .

23. تاریخ ادبیات ایران و جهان (2)، سال سوم آموزش متوسطه، (1394)، رشته ادبیات و علوم انسانی، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتا بهای درسی ابتدایی و متوسطه نظری، 276 /1 .

24. مطالعات اجتماعی سال اول دبیرستان، (1394)، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتاب های درسی ابتدایی و متوسطه نظری، 205 /3 .

25. جامعه شناسی (1)، سال دوم دبیرستان، (1394)، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتاب های درسی ابتدایی و متوسطه نظری، 1/ 243 .

26. جامعه شناسی (2)، سال سوم دبیرستان، (1394)، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتاب های درسی ابتدایی و متوسطه نظری، 1/ 281 ،

27. علوم اجتماعی، دوره پیش دانشگاهی علوم انسانی، (1394)، برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف، دفتر تألیف کتاب های درسی ابتدایی و متوسطه نظری، 1/ 300 .